

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д.УШИНСЬКОГО»

АЛ ДАФАР АБД АЛ БАРІ М. МАДХІ

УДК: 159.92+172.42+378.169.14

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОБРАЗУ СВІТУ
У СТУДЕНТІВ ІРАКУ ТА УКРАЇНИ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Симоненко Світлана Миколаївна,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського,
завідувач кафедри педагогічної та вікової психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Снігур Людмила Анатоліївна,
Військова академія (м.Одеса), професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін;

кандидат психологічних наук, доцент
Сергєєва Алла Володимирівна,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології.

Захист дисертації відбудеться «14» жовтня 2011 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д.Ушинського за адресою: 65020, м.Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського за адресою: 65020, м.Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «14» вересня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Кузнєцова О.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми. В рамках глобалізаційних процесів у світі, сучасне освітнє середовище розширюється, стає полікультурним, багато студентів з різних країн навчаються в Україні, а також українські студенти здобувають освіту за її кордонами. Це робить надзвичайно актуальною проблему діалогу різних культур у студентському середовищі, толерантного сприйняття, бо за цим – майбутнє. При взаємодії людини з реальністю утворюється особлива психологічна реальність – образ світу або картина світу. Кожне нове покоління «створює» образ світу, який дозволяє йому адекватно адаптуватися та впливати на навколишнє середовище. Саме «свій» образ світу, що включає регуляцію всієї життєдіяльності людини і відіграє визначальну роль у розвитку особистості.

Аналіз наукових джерел показав, що проблема образу світу привертає увагу багатьох дослідників та розглядається з різних позицій у працях Ю.А.Аксьонова, О.Ю. Артем'євої, Ф.Ю. Василюка, Б. М. Величковського, В.П. Зінченка, Дж. Келлі, Е.О. Климова, О. М. Леонтьєва, Д. О. Леонтьєва, В.С. Мухиної, У. Найссера, В.Ф. Петренка, В.В. Петухова, Ж. Піаже, С.М. Симоненко, А.В.Сергеєвої, С. Д. Смірнова, Л.К.Спиридонової, Ю.К.Стрелкова, В.П.Сьоркіна, Т.М. Титаренко та інших вчених. Значний внесок у розробку підходів до опису образу світу як категоріальної структури свідомості зробили представники психосемантичного напрямку (О.Ю. Артем'єва, В.Ф. Петренко, О.Г. Шмельов та інші). Зв'язок та вплив образу світу на візуально-мисленнєву діяльність досліджувався в роботах В.О.Моляко, С.М.Симоненко, Т.А.Вовнянко).

В сучасній психологічній науці образ світу розглядається як складне утворення психіки, що не лише визначає окремий акт пізнання навколишньої дійсності, а й зумовлює зміст, побудову і протікання діяльності суб'єкта в цілому. Образ світу визначається О.М.Леонтьєвим як складне багаторівневе утворення, що володіє системою значень і полем сенсу. Основна його функція - самовідображення світу. Змістовне наповнення образу світу в процесі розвитку особистості і її самосвідомості опосередковано єдиним механізмом ідентифікації і відокремлення. Уявлення про світ формується в контексті певної культури, в якій народилася і виросла людина.

Одним з основних положень концепції О.М.Леонтьєва є те, що образ світу відкривається людині через систему значень і смислів («п'яте квазівимірювання»), які матеріалізуються у вербальних і невербальних знаках і визначають його (образу світу) структуру.

Незважаючи на певну розробленість означеної проблеми в сучасній психологічній науці багато питань, пов'язаних з проблемою образу світу, залишаються відкритими. Це стосується, насамперед, проблеми залежності

розвитку образу світу від багаточисельних чинників, як внутрішніх, так і зовнішнього культурного середовища, до якого належить людина.

Відзначимо, що проблема «образу світу», «картини світу» в більшій мірі розроблялася у рамках соціальної та загальної психології, недостатньо дослідженою вона є у педагогічній та віковій психології.

На нашу думку, надзвичайно актуальним та цікавим у науковому сенсі є вивчення особливостей розвитку образу світу у юнацькому віці та ранній молодості, зокрема, у студентів вищих навчальних закладів, представників різних культур, а також формування на цій основі толерантного сприйняття та взаєморозуміння в полікультурному середовищі.

Значущість і недостатня розробленість вказаних аспектів проблеми образу світу зумовили актуальність вибору теми дисертаційного дослідження «Психологічні особливості розвитку образу світу у студентів Іраку та України».

Зв'язок з науковими планами, програмами, темами. Тема дисертаційного дослідження виконана відповідно до наукової програми кафедри педагогічної та вікової психології «Формування креативної особистості майбутніх фахівців в контексті нових освітніх технологій», що входить до тематичного плану Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (номер державної реєстрації 0109U000191). Тема дисертації затверджена вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 9 від 28 квітня 2011 року) та закоординована Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 14 червня 2011 року). Автором досліджувались особливості розвитку образу світу у студентів з Іраку та України.

Мета дослідження - виявити особливості розвитку образу світу студентської молоді Іраку і України та розробити тренінгову програму толерантного сприйняття для молоді, що навчається в полікультурному середовищі.

Згідно з метою були визначені такі **завдання дослідження**:

1. Визначити теоретико-методологічні засади вивчення образу світу як психологічної категорії та чинників його розвитку.
2. З'ясувати особливості розвитку образу світу в юнацькому віці та ранній молодості.
3. Виявити особливості розвитку образу світу у студентів України та Іраку.
4. Розкрити візуальну та вербальну психосемантику образу світу студентів Іраку та України, спільне та відмінне.

5. Розробити та апробувати тренінгову програму розвитку толерантного сприйняття «Єдиний світ» для студентів, що навчаються в полікультурному середовищі.

Об'єкт дослідження – образ світу та його розвиток в юнацькому віці.

Предмет дослідження – особливості розвитку образу світу студентів Іраку та України.

Методологічною основою дослідження є: загальнопсихологічні положення теорії відображення у вітчизняній психологічній науці; доробок гештальтпсихології та когнітивної психології; основні принципи системного та діяльнісного підходів, розроблених у вітчизняній психологічній науці (Б. Ф. Ломов, О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн); концепція образу світу (О. М. Леонт'єв, О. Ю. Артем'єва, Г. А. Берулава, Б. М. Величковский, В. П. Зінченко, Є. А. Климов, В. С. Мухина, В. Ф. Петренко, В. В. Петухов, С. Д. Смирнов, Т. М. Титаренко); наукові розробки у галузі психосемантики (В. Ф. Петренко, О. Г. Шмельов, О. Ю. Артем'єва); генетична психологія (С. Д. Максименко); розробки з проблеми візуально-мисленнєвої діяльності (В. П. Зінченко, В. О. Моляко, С. М. Симоненко) та інші.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз, узагальнення і систематизація досліджень, що містяться у наукових літературних джерелах з проблеми образу світу; *емпіричні* - спостереження, бесіда, інтерв'ю, психосемантичний метод, аналіз продуктів діяльності; психодіагностичне тестування, яке включало конкретні невербальні методики: проективну методику «Символ» (Л.А.Снігур), методика Трансформації візуального образу (ТВО) (С.М. Симоненко), проективну методику «Картина світу» (модифікований варіант Є. С. Романової, О. Ф. Потьомкіної), методику Колористичний семантичний диференціал (КСД) (С. М. Симоненко, Т. А. Вовнянко) – для дослідження особливостей візуальної картини світу у студентів означених країн; анкета «Що ти знаєш про Україну (Ірак)» (Ал Дафар Абд Ал Барі М. Мадхі); вербальний опитувальник «Універсальні соціальні аксіоми» (SAS) K.Leung, M.Bond (адаптація Ал Дафара Абд Ал Барі М. Мадхі) – з метою виявлення вербальної складової культурноспецифічних особливостей образу світу студентської молоді Іраку та України.

Для обробки первинних даних ми використовували *методи математичної статистики*: визначення середнього арифметичного, кореляційний аналіз (за критерієм Спірмена), факторний аналіз; для перевірки вірогідності різниці середніх значень за вибірками ми застосовували t-критерій Стьюдента. Процедура обробки даних проводилась за допомогою пакету програмного забезпечення SPSS v 10.0.5 for Windows.

Інтерпретаційні методи: генетичний, структурний, семантичний аналіз.

Експериментальна база дослідження. В дослідженні приймало участь 300 студентів 1,3,5 курсів у віці від 18 до 23 років. Кожна вікова група включала однаково кількість досліджуваних - 50 чоловік. Серед досліджуваних 150 студентів ВУЗів України та 150 студентів ВУЗів Іраку (зі всієї вибірки 150 дівчат та 150 юнаків). Дослідження проводилось в таких містах України як Одеса та Харків; у Іраку – в містах Зекра та Бабиль.

Наукова новизна та теоретичне значення дисертаційного дослідження полягають у тому, що:

- *вперше розкрито* особливості образу світу у студентів України та Іраку, які полягають у тому, що існує ряд як відмінне так спільне у його розвитку на рівні змістового та операціонального компонентів, а також невербальної і вербальної складової образу світу; *доведено*, що ці відмінності та спільне проявляються на рівні візуальних образів- концептів (невербальна іконічна семантика, візуальні категорії) та соціальних аксіом (вербальна семантика, категоріальні поняття); *виявлено*, що розвиток образу світу студентів України та Іраку, його відмінності та спільне визначається рядом чинників: об'єктивних – культура, виховання, освіта, середовище, в якому проживає людина, національність, етнічність, релігійні погляди, соціоекономічні умови; суб'єктивних - вікові особливості розвитку когнітивних процесів в юнацькому віці, мотиваційна сфера особистості, індивідуальні особливості, психічні та емоційні стани тощо; *обґрунтовано*, що необхідним є врахування вікових особливостей розвитку образу світу суб'єкта діяльності, оскільки юнацький вік є сензитивним щодо становлення «картини світу» і саме вона пов'язана з проблемою життєвої перспективи; *розкрито*, що базові цінності (змістовий компонент) образу світу в юнацькому віці (здоров'я, матеріальної стабільності, здобуття освіти, гармонійних відносин) студентської молоді обох країн схожі.

- *уточнено* поняття «образ світу», «картина світу» та їх вікові, етнічні і соціокультурні характеристики;

- *дістало подальшого розвитку* уявлення про роль вербальної та візуальної семантики у розвитку образу світу суб'єкту, а також про способи семантичної інтерпретації кольору при створенні візуального образу-концепту.

Практична значущість дослідження полягає у розробці діагностичного комплексу для вивчення особливостей образу світу студентів ВНЗ різних країн та їх порівняльного аналізу, а також в розробці та апробації тренінгу толерантності «Єдиний світ», який можна використовувати в роботі соціально-психологічної служби ВНЗ, де навчаються студенти різних країн.

Основні результати дослідження були впроваджені в межах навчальних курсів у процес професійної підготовки студентів Інституту психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (акт № 2 від 17 червня 2011 року). Розроблений тренінг з розвитку толерантного сприйняття було впроваджено у навчальний процес Одеського національного університету імені І.І.Мечнікова (акт № 1 від 16 червня 2011 року).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були представлені на Міжнародній науково-практичній конференції «Психологія особистості: теорія, досвід, практика» (м.Одеса, 2010), Міжнародній науково-практичній конференції «Освіта і наука: шлях до зближення та процвітання різних культур народів чорноморського басейну» (м.Одеса, 2010), III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів» (м.Умань, 2010), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психологічні проблеми сприймання» (м.Київ, 2010), Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога» (м.Київ, 2010), на щорічних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів та студентів Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (Одеса, 2009-2011 р.).

Публікації. Основний зміст роботи викладено в 4 публікаціях, які надруковано в фахових виданнях ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг тексту складає 298 сторінок, основний текст викладено на 193 сторінках. Робота містить 56 таблиць, 14 рисунків, 6 додатків на 65 сторінках. У списку використаної літератури 190 джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження; висвітлено наукову новизну роботи, її теоретичну та практичну значущість; наведено дані апробації результатів дослідження; публікації за темою дослідження.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні засади вивчення розвитку образу світу у студентської молоді» зроблено теоретико-методологічний аналіз досліджень образу світу у вітчизняній та зарубіжній психологічній науці.

Поняття «образ» - одна з найбільш значимих категорій сучасної психології. При взаємодії людини зі світом утворюється особлива психологічна реальність - образ світу або картина світу, яке є одним з

центральної понять, що відображають специфіку взаємин людини з навколишнім світом.

Образ світу - предмет дослідження багатьох наук. Протягом століть образ світу вибудовувався, розкривався і обговорювався мислителями, філософами, вченими з різних точок зору. Категорії «образ світу», «картина світу» стали широко використовуватися у фізиці в кінці XIX - початку XX ст. для позначення фізичної картини світу (Г. Герц, А. Ейнштейн, М. Планк), у філософії (М. Хайдеггер, О. Шпенглер), в історії (О. Я. Гуревич); психології (Е. Фромм, К. Юнг) та інші.

Важливе значення образу світу як феномену людської психіки усвідомлювалось багатьма вченими-психологами, які працювали в руслі когнітивної та гештальтпсихології (Ф. Бартлет, М. Мінський, У. Найссер, Ж. Піаже, Е. Рош, Е. Толмен та інші).

Категорія «образ світу» стало досить значущим для психологічної теорії діяльності, в якій воно виводилося, виходячи з розуміння єдності відображеного в свідомості об'єктивного світу та системного характеру людської діяльності. С. Л. Рубінштейн, Б. Г. Ананьєв, К. О. Абульханова-Славська розглядали образ світу в контексті життєвого шляху людини; О. М. Леонт'єв – як складне багаторівневе утворення, що володіє системою значень і полем сенсу; В. П. Зінченко розвинув ідею образу світу і буттєвої свідомості; С. Д. Смірнов розкрив діяльнісну природу образу світу, який є первинним по відношенню до чуттєвих вражень від сприйманого стимулу; В. В. Петухов визначає образ світу як фундаментальну умову психічного життя суб'єкта; О. Ю. Артем'єва розуміє образ світу як «інтегратор» слідів взаємодії людини з об'єктивною дійсністю; Ф. Ю. Василюк розглядає проблему взаємовідношення людини й світу, а точніше переживання суб'єктом світу й себе в цьому світі; В. С. Мухіна вважає, що змістовне наповнення образу світу в процесі розвитку особистості і її самосвідомості опосередковано єдиним механізмом ідентифікації і відокремлення, при цьому уявлення про світ формується в контексті певної культури, в якій народилася і виросла людина.

О. М. Леонт'єв зазначав, що проблема психічного повинна ставитися у ракурсі побудови в свідомості індивіда багатомірного образу світу як образу реальності. Виходячи з теоретичних поглядів О. М. Леонт'єва, в усвідомленій картині світу можна виділити три шари свідомості: 1 - чуттєві образи; 2 - значення, носіями яких виступають знакові системи, що формуються на основі інтеріоризації предметних і операціональних значень; 3 - особистісний сенс. Образ світу функціонально і генетично первинний стосовно будь-якого окремого образу чи окремого чуттєвого переживання. У

понятті образу світу втілена ідея цілісності і наступності у зародженні, розвитку та функціонуванні пізнавальної сфери особистості.

З позиції «зіставлення внутрішнього і зовнішнього, себе та інших, реального й ілюзорного» аналізує життєвий світ і Т. М. Титаренко. Автор розглядає життєвий світ як «певну концептуальну модель багатовимірного відображення реальності, яка описує об'єктивну дійсність за допомогою різних перцептивних, вербальних, міфологічних, символічних мов».

В роботах С.М.Симоненко образ світу, картина світу розглядається з позицій співвідношення в контексті аналізу об'єктивного й індивідуального. З цих позицій «глобальна картина світу» представлена як результат духовної, наукової і матеріальної активності суспільства, а суб'єктивний образ світу, який породжується глобальною картиною світу, виступає щодо неї як операціональне поняття. Картину світу окремого суб'єкта автор розглядає як похідну від глобального образу світу, який визначає світогляд людини, як зміст і результат духовної діяльності людини, а також розвиток індивідуальних візуально - мисленневих стратегій суб'єкта діяльності.

Базисним матеріалом для картини світу є категоріально-семантичний рівень (шар) тієї або іншої культури. На думку А. Я. Гуревича, “вбирання”, сприйняття цих категорій і уявлень здебільше має неусвідомлений характер. Ці категорії, семантика культури відображені в мові, а також в інших знакових системах (мова мистецтва, науки, релігії). Таким чином, необхідно виділити різні рівні відображення реальності в картині світу, як рівень вербальних знакових систем, так і рівень невербальної семантики, зокрема іконічної семантики. Однією з основних ознак (властивостей) картин світу, враховуючи наочний характер людської діяльності і мислення, є її наочність. Специфіка наочності картини світу полягає не в її тілесній “сенсуальній очевидності, а в можливості виразу певних ідей, категорій через різні прийоми їх візуалізації”. Більшість образів в картині світу має візуальний характер, але необхідно відзначити, що достатньо широко представлені і аудіальні образи.

Візуальне мислення є одним з механізмів об'єктивування форм буття ідеального, до якого і належить картина світу як глобальний суб'єктивний образ об'єктивного світу, який зароджується й існує в свідомості людини і в більш глибоких шарах її психіки, що не об'єктивувалися (В.П.Зінченко). Важлива роль у становленні образу світу також належить вербальній системі, яка, на думку В.Ф.Петренка, виявляється в тому, що структури мови, організовуючи людське сприйняття і досвід, значною мірою впливають на структури суспільної свідомості і, як наслідок, - на світогляд і світобудову. У свою чергу фігури свідомості як ідеальні конструкції виступають схемою, планом майбутніх вже матеріальних творінь. У основі образу світу лежать

категоріальні структури індивідуальної свідомості, індивідуальні системи значень. Разом з об'єктивними базисними категоріями у свідомості, що рефлексує, виділяються категорії, що відображають суб'єкт-об'єктні відносини, атрибутивні характеристики соціального буття людини.

В роботі розкриваються фактори, які впливають на розвиток образу світу суб'єктів діяльності. До об'єктивних факторів відносяться виховання, освіта, середовище, в якому проживає людина, національність, етнічність, релігійні погляди, а до суб'єктивних - психіка, психічний та емоційний стан тощо. Зміни в зовнішніх умовах (політика, економіка, тощо) мають суттєвий вплив на характер, зміст та структуру картини світу суб'єкту.

Необхідним є врахування вікових особливостей розвитку образу світу суб'єкта діяльності. Проблема специфічності образу «свого» світу у певного покоління і віку – реальність, яка постійно змінюється. Саме в юнацькому віці та ранній молодості дозрівають когнітивні та особистісні передумови, відбувається рефлексія власного життєвого шляху, з'являється потреба реалізувати себе, тобто стати людиною, яка зробила сама себе. Сучасні дослідження дійшли висновку, що становлення «картини світу» з особливою інтенсивністю проходить саме в юнацькому віці (І. С. Кон, А. В. Луков та ін.) і саме вона пов'язана із проблемою життєвої перспективи. Сучасна «картина світу» молоді, як про це свідчать дослідження, в якості свого ядра має так звані загальнолюдські цінності. Звертає на себе увагу стійкість «картини світу»: не виявлено принципових структурних розходжень дорослого та молодого поколінь, глибоких гендерних розходжень. Таку єдність «картини світу», на думку автора, можна вважати як фундаментальну рису соціалізації молоді, яка має стійкий характер і яка не причетна до тимчасових або глобальних змін.

У другому розділі – «Емпіричне дослідження розвитку образу світу у студентів Іраку та України» наведений опис організації дослідження, проаналізовано його результати, представлений порівняльний аналіз особливостей розвитку образу світу у студентів Іраку та України.

Мета емпіричної частини дослідження полягала у виявленні особливостей розвитку образу світу у студентської молоді.

Було проаналізовано 6900 рисунків досліджуваних за означеними невербальними методиками.

В ході емпіричного дослідження було вивчено особливості створення образу світу через «символ життя» та «символ країни» у студентів Іраку та України. Для визначення різниці в створенні образу світу було проведено порівняльний аналіз результатів у досліджуваних.

Аналіз показав, що кількість категорій щодо створення «символу життя» більша у студентів Іраку ($\Sigma=32$) в порівнянні з кількістю категорій у

студентів України ($\Sigma=24$). В роботах студентів Іраку домінують зображення позитивного до загального й важливого відносно «символу життя» ($\Sigma=48$). А в роботах досліджуваних України за кількістю використаних категорій домінують дві – «менш значне до «символу життя» ($\Sigma=27$) та «негативне до менш значного щодо «символу життя» ($\Sigma=27$).

Найменш розробленими за кількістю категорій у студентів України виявились рисунки щодо зображення «позитивного до загального й важливого» відносно «символу життя» ($\Sigma=20$) та «позитивного до менш значного» відносно «символу життя» ($\Sigma=20$). В роботах студентів Іраку найменш розробленою за кількістю використаних категорій виявилась тема «загального й важливого до символу життя» ($\Sigma=27$).

Узагальнюючи результати, ми можемо зробити висновок, що за всіма рисунками кількість категорій значно переважає в роботах студентів Іраку в порівнянні зі студентами України.

Було проведено порівняльний аналіз щодо використання категорій та визначення домінуючих рисунків за темою «символ країни» за методикою «Символ» у студентів Іраку та України (рис.1). Одержані результати свідчать, що студенти Іраку при створенні «символу країни» використовували у двічі більше категорій ($\Sigma=46$) ніж студенти з України ($\Sigma=23$). Найбільш розробленим у студентів України та Іраку виявився рисунок «позитивного до загального й важливого відносно символу країни» ($\Sigma=26$) та ($\Sigma=55$) відповідно.

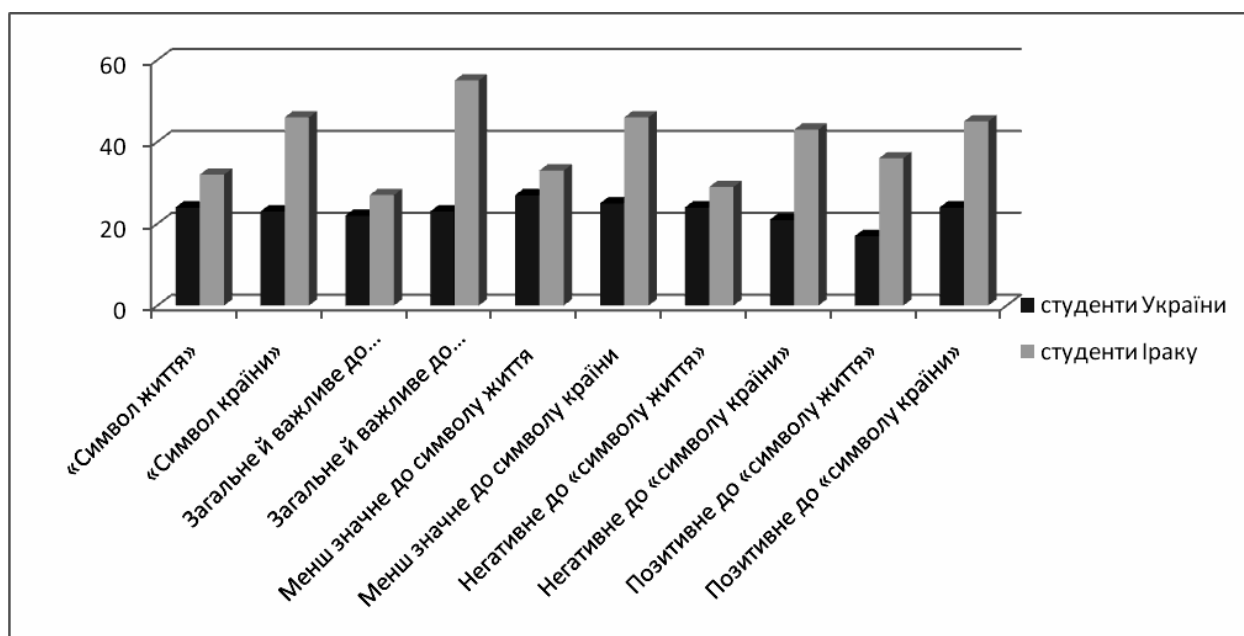

Рис.1 Порівняльний аналіз використання категорій щодо створення основних рисунків за методикою «Символ» у студентів Іраку та України.

Найменша кількість категорій використана в роботах як студентів України, так і студентів Іраку за рисунком «негативне до загального й важливого відносно символу країни» $\Sigma=16$ та $\Sigma=41$ відповідно.

Слід відзначити, що кількість категорій в роботах студентів України за рисунками відносно «символу країни» складає від 16 до 26, а в роботах студентів Іраку кількість категорій має більший діапазон – від 41 до 55. Порівняння розробленості основних рисунків та використання кількості категорій за методикою «Символ» у досліджуваних України та Іраку показало, що студенти України більше значення приділяють «символу життя», а студенти Іраку – більшу перевагу віддають «символу країни».

Найбільш домінуючим серед рисунків за методикою «Символ» в роботах студентів України є «менш значне до символу життя», а в роботах студентів Іраку – «загальне й важливе до «символу країни». Отже, у студентів Іраку переважає патріотизм, а у студентів України – життєлюбність.

З метою вивчення особливостей використання кольорів при створенні зображень «символу життя» у студентів України та Іраку нами було також проведено порівняльний аналіз (рис.2). Аналіз результатів свідчить, що в роботах досліджуваних за показником «Символ життя» було використано більше теплих кольорів, ніж холодних.

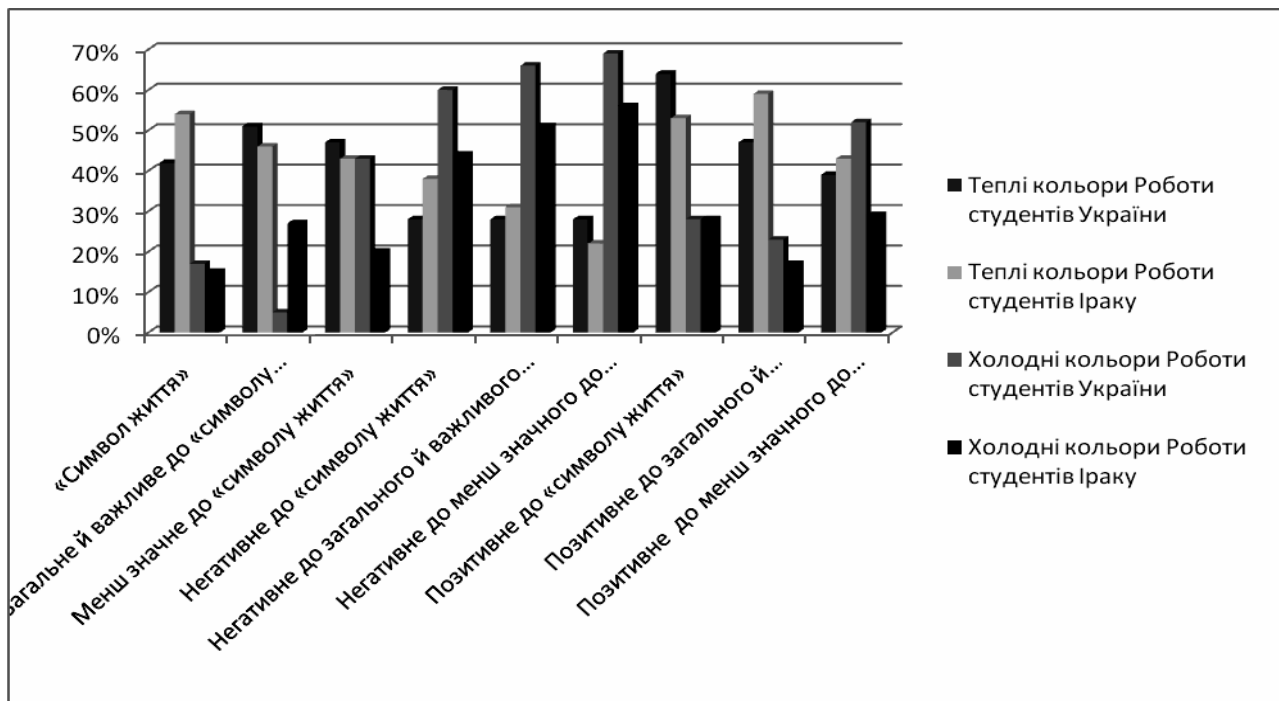

Рис.2 Порівняльний аналіз використання кольорів в роботах студентів України та Іраку

Але детальний аналіз дозволив визначити, що більшість студентів з Іраку в роботах використовували більше теплі кольори (54%), ніж студенти

України (41%). Серед найбільш використаних кольорів в роботах студентів України були наступні - червоний (50%) та жовтий (52%), а в роботах студентів Іраку – червоний (65%), помаранчевий (56%), зелений (56%).

Вивчено особливості використання холодних кольорів в роботах досліджуваних, а саме, як в роботах студентів Іраку (14%), так і в роботах студентів України (18%) практично відсутні кольори цієї гами. Серед найбільш використаних був синій (52% та 48%) колір в обох групах досліджуваних.

Слід зазначити, що у студентів України та Іраку «символи життя» тісно переплітаються з «символами країни». Можна говорити про те, що простежується патріотизм і бачення себе, свого життя невіддільним від своєї країни, у безпосередньому зв'язку з нею, переживання за її проблеми, надії на краще й радість від позитивного.

Аналіз візуальних образів-концептів (рисуноків), названих вище виділеними категоріями показав, що студенти зображують не тільки символіку своєї країни, їх стосуються глобальні проблеми всього світу, своєї країни і людей, що живуть у ній.

З метою вивчення суб'єктивної семантики кольору як невід'ємної складової індивідуального образу світу нами використовувалась методика Колористичний семантичний диференціал (КСД) (С.М.Симоненко, Т.А.Вовнянко). Для обробки даних використовувався факторний аналіз, який дозволяє виділити кількість факторів та їх зміст.

Детальний аналіз результатів факторного аналізу дозволив визначити, що для студентів України характерним є виділення 6-8 факторів, а для студентів Іраку – виділення 4-5 факторів, перевагу 3-4 оцінних шкал в кожному факторі в роботах студентів України, а в роботах студентів Іраку виділено 6-7 оцінних шкал. Вивчення змістового навантаження факторів у студентів України та студентів Іраку дозволило констатувати, що зміст виділених факторів відрізняється у студентів України та студентів Іраку, що пов'язано з особливостями етнічності суб'єктивного образу світу.

Проведено порівняльний аналіз результатів дослідження операціональних компонентів створення образу світу за методикою «Картина світу» у студентів України та Іраку. За результатами ми спостерігаємо різницю у використанні зображень щодо створення образу світу, а саме найбільш вживаними у роботах студентів України є абстрактні, схематичні а також пейзажні зображення. В роботах студентів Іраку переважають також абстрактні зображення, але другою категорією у використанні є опосередковані або метафоричні образи, які у студентів Іраку обумовлені особливостями культурних традицій.

Аналізуючи самі зображення образу світу у студентів двох країн, ми можемо спостерігати, що у студентів-українців образ світу виступає у вигляді «природних краєвидів України», «пасхальний кулич», «прапори різних країн», «чорний квадрат» К. Малевича», «роз'єднанні береги», тобто ті, які пов'язані з культурними цінностями досліджуваних. Серед зображень образу світу у студентів-іракців є схеми «шляху людини до смерті та після неї», зображення ламаних фігур різних кольорів, «прапор», «природа Іраку», «світ як квітка на річці», «метелик в колі», «риба у воді», «Коран», зображення земної кулі з виділенням Іраку, тобто в роботах переважає патріотичність.

Порівняльний аналіз результатів створення за анкетною Ал Дафар Абд Ал Барі М.Мадхі щодо створення образу іншої країни у студентів України та Іраку свідчить, що студенти України достатньо доброзичливо ставляться до інших народів. Але серед категорій відповідей у студентів Іраку щодо ставлення до народу України виявлено дуже різноманітні відповіді. Це свідчить про недовіру, обуреність, настороженість до інших країн. На території Іраку склалась складна етнокультурна ситуація, яка не дозволяє виділити загальний стиль поведінки та спілкування у місцевих жителів.

Вивчаючи різницю між результатами анкетування студентів Іраку і України, виявлено, що студенти Іраку основними ознаками відмінності вважають релігійність, але багато уваги приділяють етнічній належності. Студенти-українці відмінності між країнами бачать в політичних, економічних та релігійних поглядах..

Отже, ми можемо стверджувати, що створення образу іншої країни досліджуваними конструювали з окремих елементів свідомості, які є найбільш актуальні, значимі, цінні для самого суб'єкта. А також уявлення про оточуючий світ залежить від комплексу соціальних умов.

Вивчення вербальної складової образу світу у студентів двох країн відбувалось за допомогою методики «SAS» та порівняльний аналіз результатів представлений на рис.3.

Проведена перевірка відмінностей показників за фактором 1 -«Соціальний цинізм» та виявлено різницю між оцінками у студентів України та Іраку ($t=9,07$, $t_{кр} = 2,05$ при $p<0,05$), тобто у студентів України більше негативізму до людей ніж у студентів Іраку. За фактором 2 - перевірка відмінностей між оцінками виявила незначущу різницю в роботах у студентів України та студентів Іраку ($t=1,45$, $t_{кр} = 2,05$ при $p<0,05$), тобто досліджувані обох країн вважають, що докладаючи зусилля до виконання справи отримаєш позитивний результат, тобто представники обох країн є оптимістами. За фактором 3 – «Соціальна гнучкість» - вивчення значущості різниці в

показниках свідчить про відсутність відмінностей між оцінками у студентів України та Іраку ($t=1,06$, $t_{кр} = 2,05$ при $p<0,05$).

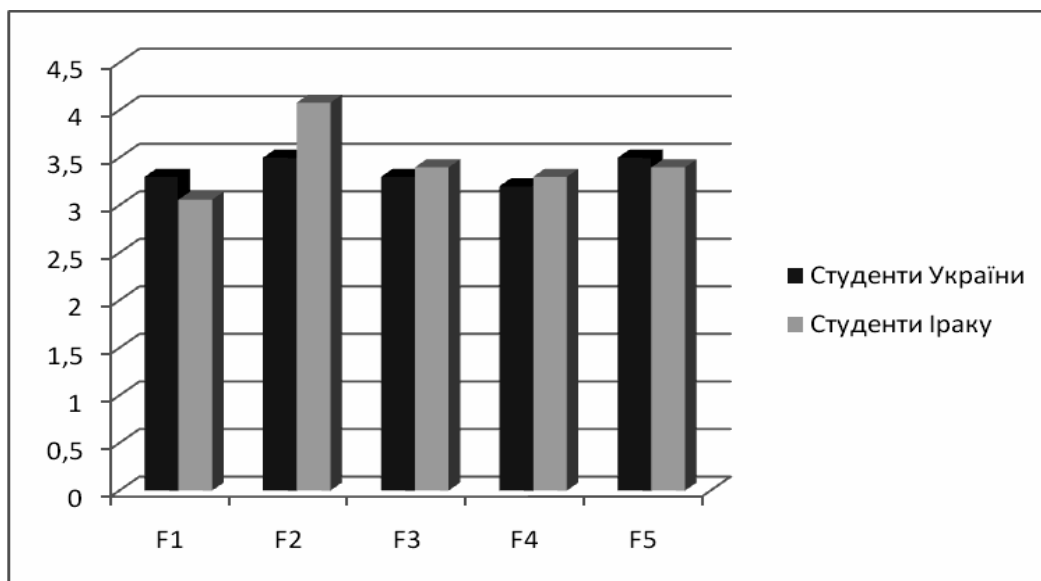

Рис.

3.

По

рівняльний аналіз домінування факторів за методикою SAS у студентів України та Іраку

Примітка. Фактор 1 (F1) – «Соціальний цинізм»; фактор 2 (F2) – «Нагорода за зусилля»; фактор 3 (F3) – «Соціальна гнучкість»; фактор 4 (F4) – «Релігійність»; фактор 5 (F5) – «Фаталізм»

За фактором 4 - «Релігійність» - виявлено значущі різниці між оцінками в роботах студентів України та студентів Іраку ($t=8,44$, $t_{кр} = 2,05$ при $p<0,05$), тобто у студентів Іраку показник релігійності вище, ніж у студентів України. Це обумовлено особливостями менталітету Іраку та особливостями віросповідання в означеній країні. За фактором 5 - «Фаталізм» - також спостерігаються однакові результати у студентів України та Іраку на рівні $X_{ср}$. ($t=2,02$, $t_{кр} = 2,05$ при $p<0,05$), тобто досліджувані обох груп вважають, що життєві ситуації передбачені долею.

У третьому розділі – «Програма психологічного тренінгу толерантного сприйняття «Єдиний світ» для студентів в полікультурному середовищі» розроблено тренінг з розвитку толерантного сприйняття в юнацькому віці, який спрямований на: а) ознайомлення юнаків з поняттями «толерантне сприйняття» і «толерантна особистість», критеріями і соціальними проявами толерантності і нетерпимості; б) розвиток міжособистісного сприйняття, здатності до емпатії, співпереживанню і співчуттю, довіри, гідності і самопізнання як елементам толерантності в контексті відносин "Я" та "Інші", зняття міжетнічних стереотипів. Тренінг з розвитку толерантного сприйняття складається з двох блоків: когнітивно-інформаційного та технологічного.

Тренінгові заняття ґрунтуються на використанні різних видів завдань, а саме дискусії, «мозковий штурм», творчі вправи, ділові ігри, рольові ігри. Тренінг з розвитку толерантного сприйняття складається з 7 занять, послідовність яких побудована за принципом системності і правил організації розвивального тренінгу. Кожне заняття має наступну структуру: 1. Розминка.. 2. Основний зміст заняття.. 3. Рефлексія.

Апробація розробленого тренінгу з розвитку толерантності проводилась зі студентами Інституту психології та факультету «Початкового навчання». В роботі приймали участь студенти-українці, студенти з Китаю, студенти з Туреччини, студенти з Туркменістану. Проведення тренінгу відбувалось протягом I півріччя 2010-2011 навчального року. Розроблений тренінг проводився на групі з 20 чоловік, в яку входили 10 студентів-українців та 10 студентів іншомовних країн. Тренінг проводився два рази на тиждень, тривалість одного заняття від 4 до 5 годин.

Проведено порівняльну діагностику особливостей розвитку толерантності до та після тренінгу та виявлено, що відбулися зміни у рівні зростання толерантності та оцінках показників її структурних компонентів, а саме зростання оцінок за шкалою «етнічна толерантність», «соціальна толерантність», «толерантність як риса особистості». Виявлено статистично значущі відмінності у зростанні показників структурних компонентів толерантності у досліджуваних експериментальної групи до і після тренінгу, що підтверджує значимість розробленого тренінгу з розвитку толерантності.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації наведене теоретичне узагальнення та емпіричне вирішення проблеми розвитку образу світу у студентів Іраку та України. Розробка цієї проблеми передбачала уточнення поняття «образ світу», «картина світу», «образ-концепт» та їх структурних компонентів; дослідження психологічних особливостей розвитку структурних компонентів розвитку образу світу у студентів Іраку та України на протязі 1-5 курсів навчання; розробку й апробацію програми психологічного тренінгу з розвитку толерантного сприйняття для студентів, що навчаються в полі культурному середовищі

1. З'ясовано, що сучасною психологією образ світу розглядається як складне утворення психіки, яке характеризується суб'єктивною системністю сприйняття людини: цілісністю, багаторівневою системою уявлень про світ та його взаємозв'язки, інших людей, себе та свою діяльність, про просторові та часові послідовності людей, їх причини, значення та цілі. Суб'єктивний образ світу має базову, інваріантну частину, загальну для всіх її носіїв, і варіативну, що відображає унікальний життєвий досвід суб'єкта. Інваріантна частина формується в контексті культури, відображаючи її систему значень і

смислів. Варіативність її визначається тією соціокультурною реальністю, в яку занурена особистість. Існує ряд чинників, які впливають на розвиток образу світу суб'єктів діяльності. До об'єктивних чинників відносяться культура, виховання, освіта, середовище, в якому проживає людина, національність, етнічність, релігійні погляди, економічне та соціальне становище, а до суб'єктивних - індивідуальні особливості розвитку когнітивних процесів, мотиваційна сфера особистості, психічні та емоційні стани, тощо. Зміни в зовнішніх умовах (політика, економіка, тощо) мають суттєвий вплив на характер, зміст та структуру образу світу суб'єкту.

2. Виявлено, що візуальне мислення є одним з механізмів об'єктивування форм буття ідеального, до якого і належить картина світу як глобальний суб'єктивний образ об'єктивного світу, який зароджується й існує в свідомості людини і в більш глибоких шарах її психіки, що не об'єктивувалися. Шляхом створення наочних метамоделей картини світу за наслідками первинної (в мові) і вторинної раціоналізації (у філософії, науці тощо) візуальне мислення сприяє об'єктивуванню картини світу. Базисним матеріалом для образу світу є категоріально-семантичний рівень (шар) тієї або іншої культури. Існують різні рівні відображення реальності в образі світу, як рівень вербальних знакових систем, так і рівень візуальних образів-концептів (невербальна іконічна семантика).

3. Встановлено, що необхідним є врахування вікових особливостей розвитку образу світу суб'єкта діяльності. Саме в юнацькому віці та ранній молодості дозрівають когнітивні та особистісні передумови, відбувається рефлексія власного життєвого шляху, з'являється потреба реалізувати себе, тобто стати людиною, яка зробила сама себе. Юнацький вік є сензитивним щодо становлення «картини світу» і саме вона пов'язана із проблемою життєвої перспективи. Створюючи психічну реальність, досягаючи автономії, молодь може інтенціонально керувати своїми потягами, розвивати чи долати їх, діяти відповідно до власних принципів, поглядів, переконань, які не залежать від вимог ситуації та попереднього досвіду. Центральним новоутворенням юності є самовизначення, як професійне, так і особистісне, що передбачає сформованість на високому рівні психологічних структур і, перш за все самосвідомості і Я- концепції. У кожний момент сприйняття світу, в юнацькому віці, одночасно одержуються знання про деяке явище, оцінюється і визначається майбутнє ставлення до нього., тобто вони створюють установку на свою подальшу поведінку.

4. Зроблено порівняльний аналіз змістового компоненту образу світу у студентів Іраку та України. Виявлено, що базові цінності респондентів обох країн схожі. Це стосується здоров'я, матеріальної стабільності, здобуття освіти, гармонійних відносин. При створенні зображень образу України

студенти-українці через семантику форми та кольору виражають політичні, економічні погляди, патріотизм та національні традиції, а при зображенні Іраку використовують політичні та релігійні погляди, при цьому приписують «чужому» простору відчужені від суб'єкта властивості, з якими необхідно вміти будувати стосунки. Виявлено, що студенти-українці огорожують «свій» світ від «чужого» знаковими предметами та діями, створюючи кордони між країнами. При створенні зображень образу світу студенти Іраку показали патріотизм, релігійність, політичні погляди, а при зображенні України те, про що вони мріють відносно власної країни.

5. Доведено, що відмінне в створенні образу-світу студентів Іраку і України, базується, як у інваріативній, так і у варіативній його складовій. Порівняння розробленості основних рисунків та використання кількості категорій за методикою «Символ» у досліджуваних України та Іраку показало, що студенти України більше значення приділяють «символу життя», а студенти Іраку – більшу перевагу віддають «символу країни». Найбільш домінуючим серед рисунків в роботах студентів України є «менш значне до символу життя», а в роботах студентів Іраку – «загальне й важливе до «символу країни». При зображенні «символу життя» студенти України використовували такі категорії як «Кохання», «Родина», «Квіти», «Щастя», а студенти Іраку в більшості використовували зображення «Наука», «Краса», «Кохання», «Сонце, світло», «Свобода», «Ірак – мій дім». «Символ країни» у студентів України представлений рисунками «Символіка», «Поле, пшениця», «Рідне місто». В роботах студентів Іраку символ країни представлений рисунками «Ірак – мій дім», «Ірак в моєму серці», «Ірак як сонце», «Ірак як батько та сім'я». Отже, у студентів Іраку переважає патріотизм, а у студентів України – життєлюбність, сімейно-родинні відносини та патріотизм.

6. Доведено, що при створенні образу світу (операціональний компонент) студенти України використовують абстрактно схематичні та пейзажні зображення. Виявлено, що протягом досліджуваного віку зростає використання абстрактних зображень. Також, досліджено гендерні особливості створення образу світу, які свідчать про перевагу у юнаків абстрактних зображень, а у дівчат – абстрактних та пейзажних. При створенні образу світу студенти Іраку використовують абстрактно схематичні та пейзажні зображення. На рівні гендерних особливостей створення образу світу перевагу як у юнаків, так і у дівчат одержали абстрактні зображення. Студентам-іракцям притаманна в більшій мірі, ніж студентам-українцям надзвичайна образність.

7. Виявлено, що кількість візуальних категорій щодо створення «символу життя» та «символу країни» більша у студентів Іраку в порівнянні з

кількістю візуальних категорій у студентів України. В роботах студентів Іраку домінують роботи щодо зображення «позитивного до загального» й «важливого відносно «символу життя». А в роботах досліджуваних України за кількістю використаних категорій домінують дві – «менш значне до «символу життя» та «негативне до менш значного щодо «символу життя»

Найменш розробленими за кількістю візуальних категорій у студентів України виявились рисунки «позитивного до загального й важливого» відносно «символу життя» та «позитивного до менш значного» відносно «символу життя». В роботах студентів Іраку найменш розробленою за кількістю використаних категорій виявилась тема «загального й важливого до символу життя». За всіма рисунками кількість візуальних категорій значно переважає в роботах студентів Іраку в порівнянні зі студентами України.

8. Встановлено, що при аналізі семантики кольору, у студентів Іраку та України зміст виділених факторів є різним. Детальний аналіз результатів факторного аналізу дозволив визначити, що для студентів України характерним є виділення 6-8 факторів, а для студентів Іраку – виділення 4-5 факторів, перевагу 3-4 оцінних шкал в кожному факторі в роботах студентів України, а в роботах студентів Іраку виділено 6-7 оцінних шкал. Вивчення змістового навантаження факторів у студентів України та студентів Іраку дозволило констатувати, що зміст виділених факторів відрізняється у студентів України та студентів Іраку, що пов'язано з особливостями етнічності суб'єктивного образу світу.

9. Встановлено відносно вербальної семантики (соціальних аксіом) образу світу, що існують відмінності в показниках за фактором 1 -«Соціальний цинізм» у студентів України та Іраку, тобто у студентів України більше негативізму до людей ніж у студентів Іраку. За фактором 2 - «Нагорода за зусилля» перевірка відмінностей між оцінками виявила не значущу різницю в роботах у студентів України та студентів Іраку, тобто досліджуванні обох країн вважають, що докладаючи зусилля до виконання справи, отримаєш позитивний результат, представникам обох країн притаманний оптимізм. За фактором 3 – «Соціальна гнучкість» відсутні відмінностей між оцінками у студентів України та Іраку, вони є досить соціально гнучкими. За фактором 4 - «Релігійність» - виявлено значущі різниці між оцінками в роботах студентів України та студентів Іраку, тобто у студентів Іраку показник релігійності вище ніж у студентів України, це обмовлено особливостями менталітету Іраку та особливостями віросповідання в означеній країні. За фактором 5 - «Фаталізм» результати у студентів України та Іраку на одному рівні, тобто досліджувані обох груп вважають, що життєві ситуації передбачені долею, але доля у них щаслива.

10. Розроблено тренінг з розвитку толерантного сприйняття в юнацькому віці, який спрямований на: а) ознайомлення юнаків з поняттями «толерантне сприйняття» і «толерантна особистість», критеріями і соціальними проявами толерантності і нетерпимості в полі культурному середовищі; б) розвиток міжособистісного сприйняття, здатності до емпатії, співпереживання і співчуття, довіри, гідності і самопізнання як елементам толерантності в контексті відносин "Я" та "Інші", зняття міжетнічних стереотипів. Тренінг з розвитку толерантного сприйняття складається з двох блоків: когнітивно-інформаційного та технологічного.

Апробація розробленого тренінгу з розвитку толерантного сприйняття проводилась зі студентами Інституту психології та факультету «Початкового навчання». В роботі приймали участь студенти-українці, студенти з Китаю, студенти з Туреччини, студенти з Туркменистану. Проведення тренінгу відбувалось протягом I півріччя 2010-2011 навчального року.

Проведено порівняльну діагностику особливостей розвитку толерантності до та після тренінгу та виявлено статистично значущі відмінності у зростанні оцінок показників структурних компонентів толерантності у досліджуваних експериментальної групи до і після тренінгу, що підтверджує значимість розробленого тренінгу з розвитку толерантного сприйняття в полікультурному середовищі.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми

Перспективним для подальшого дослідження є вивчення механізмів розвитку образу світу в онтогенетичному аспекті, розробка психодіагностичного та розвивального інструментарію для вивчення особливостей розвитку образу світу.

Основні положення і результати дослідження відображено в таких публікаціях автора:

1. Ал Дафар Абд Ал Барі М.Мадхі. Психологічні особливості візуалізації сучасної картини світу студентської молоді України / Ал Дафар Абд Ал Барі М.Мадхі // Актуальні проблеми психології: Зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України [За ред. В.О.Моляко]. – Т. 12. – Вип. 11. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. – С. 21-28.

2. Ал Дафар Абд Ал Барі М.Мадхі. Психологічні особливості візуальних образів картини світу сучасної студентської молоді Іраку / Ал Дафар Абд Ал Барі М.Мадхі // Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості: Зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН

України [За ред. С.Д. Максименка та Р.О. Семенової]. – Т.6. – Вип. 5. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. – С. 43-52.

3. Ал Дафар Абд Ал Барі М.Мадхі. Порівняльний аналіз особливостей сприйняття сучасної картини світу студентської молоді Іраку та України / Ал Дафар Абд Ал Барі М.Мадхі // Наука і освіта. – 2010. – № 9. – С.10-14.

4. Ал Дафар Абд Ал Барі М.Мадхі. Порівняльний аналіз особливостей візуалізації сучасної картини світу у студентської молоді України та Іраку/ Ал Дафар Абд Ал Барі М.Мадхі, С.М.Симоненко // Наука і освіта. – 2011. – № 1. – С.81-86.

АНОТАЦІЯ

Ал Дафар Абд Ал Барі М.Мадхі. Психологічні особливості розвитку образу світу у студентів Іраку та України – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07. – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», Одеса, 2011.

Дисертаційне дослідження присвячено вивченню психологічних особливостей розвитку образу світу у студентів Іраку та України. Відображено основні напрямки та підходи вивчення психологічних особливостей образу світу у світовій та вітчизняній науці. Розкрито та обґрунтовано поняття «образ світу», визначено основні чинники, які впливають на розвиток образу світу суб'єктів діяльності. Розглянуто проблему психологічних особливостей розвитку образу світу у віковому аспекті, зокрема в юнацькому віці та ранній молодості.

Емпірично встановлено, що існують відмінності та спільне в розвитку образу світу у студентів Іраку та України за показниками операціональних, змістових компонентів, вербальних та візуальних складових, а також виявлена різниця у візуальній та вербальній семантиці образу світу.

Розроблено та апробовано тренінгову програму розвитку толерантного сприйняття «Єдиний світ» для студентів, що навчаються в полікультурному середовищі.

Ключові слова: образ світу, картина світу, візуальна та вербальна семантика, толерантне сприйняття, розвиток, юнацький вік та рання молодість, студенти Іраку та України, тренінг.

Ал Дафар Абд Ал Бари М.Мадхи. Психологические особенности развития образа мира у студентов Ирака и Украины – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07. – педагогическая и возрастная психология. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д.Ушинского», Одесса, 2011.

Диссертация посвящена исследованию психологических особенностей развития образа мира у студентов Ирака и Украины. Проведен теоретико-методологический анализ различных направлений и подходов к изучению психологических особенностей образа мира в зарубежной и отечественной науке, в результате которого было выделено понятие «образ мира» и «картина мира».

Образ мира рассматривается как сложное образование психики, характеризующееся субъективной системностью восприятия человека: целостностью, многоуровневой системой представлений о мире и его взаимосвязей. Выделены факторы, которые влияют на развитие образа мира субъектов деятельности, а именно: объективные факторы – культура, воспитание, образование, среда, в которой живет человек, национальность, этничность, религиозность и субъективные факторы – индивидуальные особенности развития когнитивных процессов, мотивационная сфера личности, психическое и эмоциональное состояния.

Эмпирическое исследование позволило выявить особенности развития образа мира у студентов Ирака и Украины. Установлено, что существуют отличия в развитии образа мира у студентов, особенно это проявляется в показателях операциональных, содержательных компонентов, вербальной и визуальной составляющей образов-концептов. Также выявлены различия в визуальной и вербальной семантике образа мира у студентов Ирака и Украины, а именно в создании образов-концептов (визуальная семантика, визуальные категории) и в социальных аксиомах (вербальная семантика и категориальные понятия).

Разработана тренинговая программа «Единый мир» по развитию толерантного восприятия в юношеском возрасте для студентов, обучающихся в поликультурной среде.

Апробация тренинговой программы показала позитивные изменения в росте уровня толерантного восприятия и его структурных компонентов у студентов разных стран.

Ключевые слова: образ мира, картина мира, визуальная и вербальная семантика, толерантное восприятие, развитие, юношеский возраст и ранняя молодость, студенты Ирака и Украины, тренинг.

Al Dafar Abd Al Bari M. Madhi. Psychological peculiarities of developing the image of the world of Iraqi and Ukrainian students. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the candidate of psychological sciences on specialty 19.00.07. – pedagogical and age psychology. – State establishment “South Ukrainian national pedagogical university named after K. D. Ushinsky”, Odesa, 2011.

The dissertation research is dedicated to studying psychological peculiarities of developing the image of the world of Iraqi and Ukrainian students. It reflects some main tendencies and approaches to investigation of psychological peculiarities of the image of the world in world and home science. The author reveals and substantiates the concept “the image of the world”; determines the main factors influencing development of the image of the world of subjects of activity; analyzes the problem of psychological peculiarities of development of the image of the world in the age aspect, in particular in adolescence and early youth.

It is empirically established that there are differences and similarities in development of the image of the world of Iraqi and Ukrainian students, due to indices of operational, content components, verbal and visual constituents; and there is a difference in visual and verbal semantics of the image of the world.

There has been elaborated and approved a training program of developing tolerant perceiving “Common World” for students who study in polycultural environment.

Keywords: the image of the world, the picture of the world, visual and verbal semantics, tolerant perceiving, development, adolescence, early youth, Iraqi and Ukrainian students, training.